

Укладач: К.В. Положій, практичний психолог ДОМРЦ,
спеціаліст вищої категорії.

Методичний посібник адресований практичним психологам та вчителям-дефектологам інклюзивно-ресурсних центрів.

В методичному посібнику представлені найбільш поширені та найбільш прості у використанні стандартизовані методики, функціональні проби, а також ігри та завдання, з допомогою яких проводиться вивчення стану таких пізнавальних процесів, як сприйняття, увага та пам'ять. До кожного завдання є описання мети використання, інструкції, що надається дитині, хід проведення тесту чи проби та інтерпретація результатів. Всі тести, методики та завдання поділені на вікові категорії. Таким чином, фахівцю буде легше орієнтуватися в інструментарію та доцільно використовувати кожне завдання.

Також посібник має стислу теоретичну частину, в якій розглянуто основні характеристики, властивості, види та типи таких психічних процесів, як сприйняття, увага та пам'ять. Описані етапи їх формування та розвитку у дітей різних вікових категорій.

Додатки до посібника містять весь необхідний психологу інструментарій для діагностики вище зазначених психічних процесів. А також схеми, які можуть використовувати психологи новачки під час проведення комплексної оцінки розвитку.

Вступ.....	3
Розділ I. Характеристика психічних процесів.....	4
1.1 Сприйняття.....	4
1.2 Увага.....	7
1.3 Пам'ять.....	12
Розділ II. Особливості розвитку психічних процесів нормотипових дітей різних вікових категорій.....	18
2.1 Дошкільний вік.....	18
2.2 Молодший шкільний вік.....	22
2.3 Підлітковий вік.....	25
Розділ III. Діагностичний інструментарій.....	28
3.1 Діагностика сприйняття.....	28
3.2 Діагностика уваги.....	32
3.3 Діагностика пам'яті.....	44
Висновки.....	49
Список використаних джерел.....	50
Додатки.....	52

ВСТУП

Одним із напрямів гуманізації системи освіти України є включення дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір. Для цього дитина має пройти комплексну оцінку розвитку, що полягає у зборі та інтерпретації інформації про особливості розвитку особи з метою визначення її особливих освітніх потреб та визначення її освітніх труднощів, розроблення рекомендацій щодо її індивідуальної освітньої траєкторії, модифікації чи адаптації освітньої програми (навчальних предметів), організації освітнього середовища, особливостей організації надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг.

Комплексна оцінка розвитку дитини проводиться за наступними напрямками:

- оцінка фізичного розвитку;
- оцінка мовленнєвого розвитку;
- оцінка когнітивної сфери;
- оцінка емоційно-вольової сфери.

Оцінкою когнітивної (пізнавальної) сфери займається практичний психолог інклюзивно-ресурсного центру (надалі ІРЦ).

У цьому методичному посібнику ми розглянемо такі пізнавальні процеси, як сприйняття, увагу та пам'ять, їх загальні характеристики, особливості їх розвитку у дітей різних вікових категорій та надамо психодіагностичний інструментарій, який був обраний з великої кількості різних методик, тестів та проб з урахуванням особливостей проведення комплексної оцінки розвитку дитини.

Процеси мислення будуть розглянуті у другій частині посібника.

РОЗДІЛ I. ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Сприйняття

Пізнавальна діяльність починається з чуттєвого відображення світу у відчуттях та сприйняттях.

У межах комплексної оцінки дитини ми діагностуємо особливості сприйняття дитини. Особливості відчуттів, а для навчальної діяльності важливі зорові та слухові відчуття, діагностують відповідні лікарі у разі виникнення підозр на порушення цих функцій.

Поняття про сприйняття

Сприйняття – це психічний процес цілісного відображення людиною предметів і явищ при їх безпосередньому впливі на органи чуття, з урахуванням попереднього досвіду. Сприйняття, ґрунтуючись на відчуттях, які інформують лише про окремі характеристики об'єктів (колір, звучання, запах), не вичерпується ними, а відображає предмет загалом. Але ціле, при цьому, не дорівнює сумі складових, а є якісно новим утворенням. Наприклад, музика не є простою сумою різних звуків і не є у кожному з них.

Загалом у життєдіяльності людини сприйняття виконує такі функції:

- загальне орієнтування (у пізнанні, поведінці, естетиці);
- оцінювання (оцінка місця розташування об'єктів, їх форм, величини, фізичних властивостей розташування один щодо одного, ситуативного значення, поведінкового, символічного або естетичного змісту);
- контроль практичної діяльності (під час створення нових об'єктів);
- пізнавальна (відображення нових предметів та явищ, їх сутності, зв'язків між ними тощо);
- регулятивна (регулювання поведінки і діяльності в процесі взаємодії з предметами та явищами).

Завдяки своїм властивостям сприйняття ідентифікує ті чи інші предмети, відокремлює їх від середовища, розкриває їх значення та функції.

Властивості сприйняття	Зміст
Предметність	<p>Різні за якістю відчуття (зорові, слухові, тактильні, смакові тощо), що надходять від певного предмета, поєднуються, і отриманий результат співвідноситься з предметом, що зберігається у пам'яті (предметний образ). Так людина визначає, з яким саме предметом вона має справу.</p> <p>Предметність формується лише у тому випадку, коли здійснюється взаємодія аналізаторів із самими предметами. Якщо порушуються рухові процеси в аналізаторах і контакт з предметом неможливий, то предметного відображення не відбувається.</p>
Цілісність та структурність	<p>Внутрішній взаємозв'язок різних елементів, і навіть елементів і цілого в образі предмета. Навіть якщо змінюються окремі відчуття від предмета, але зберігаються відносини з-поміж ними, загальна структура образу залишається незмінною. Наприклад, та сама мелодія на різних музичних інструментах або в різних регістрах сприймається однаково. Цілісність дозволяє «добудовувати» в умі та адекватно сприймати певні предмети навіть за відсутності деяких елементів.</p>
Константність	<p>Орієнтуватися в нескінченно різноманітному та мінливому світі людині допомагає така властивість сприйняття, як константність. Завдяки цій властивості людина сприймає навколишні предмети як відносно постійні за формою, величиною, кольором тощо. Незважаючи на зміну умов спостереження, образи предметів, що сприймаються, залишаються незмінними.</p>
Осмисленість	<p>Сприйняття предметів і явищ має узагальнений характер. Воно тісно пов'язано з наявними у суб'єкта знаннями про ці</p>

	<p>предмети та явища, про те, як він розуміє їх сутність. Кожен предмет відбивається у слові-понятті та належить до певного класу. На цій підставі у предмета знаходяться ознаки, властиві всім предметам цього класу. Наприклад, предмет певного розміру та кольору, який має дзьоб, крила, помахує ними і таким чином переміщується у просторі, буде сприйматись як птах.</p> <p>Зі збільшенням обсягу знань, з розвитком мислення змінюється і рівень осмисленості сприйняття, розширюються його можливості.</p>
--	---

Класифікація сприйняття

Сприйняття поділяють на види за кількома основами.

За провідним аналізатором виокремлюють такі видисприйняття: зорове, слухове, дотикове, кінестезичне, нюхове і смакове.

В основу другого типу класифікації сприйняття покладено форми існування матерії: простір, час і рух. Відповідно виокремлюють такі види сприйняття: сприйняття простору, сприйняття часу і сприйняття руху.

За активністю сприйняття поділяють на навмисне (довільне) і ненавмисне (мимовільне).

Закономірності сприйняття

Залежність сприйняття людини від життєвого досвіду, особливостей особистості, поставленої мети та установки називається апперцепцією. Це вияв суб'єктивності образу. Наприклад, професійне сприйняття: тренер з боксу, може помічати в інших людей, насамперед присутність чи відсутність боксерських навичок.

Велику роль сприйнятті грають установки (готовність певним чином сприймати предмет чи діяти стосовно нього). Вони складаються в процесі життя людини і підсвідомо впливають на сприйняття та інші пізнавальні процеси.